

จิตรกรรมฝาผนังล้านช้างยุคต้น: การทบทวนข้อสันนิษฐาน และข้อสังเกตใหม่

The Lan Xang murals in early period: Review of new assumptions and observations

จิรวัดน์ ตั้งจิตรเจริญ¹

Jirawat Tangchitcharoen¹

¹ นักศึกษาปริญญาโท ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
¹ master's degree student, department of history,
faculty of liberal arts, Thammasat University

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้ตั้งประเด็นศึกษาไปที่จิตรกรรมฝาผนังในศิลปะล้านช้าง โดยเริ่มต้นจากการทบทวนสถานภาพความรู้เดิมเรื่องจิตรกรรมฝาผนังล้านช้างยุคต้น ในปัจจุบัน ที่มีกระบวนพหุองค์ความรู้ที่ล้าสมัยที่สุดอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 24 เท่านั้น หากภายในบทความนี้ ตั้งใจจะแสดงให้เห็นว่าในศิลปะลาวอาจมีภาพจิตรกรรมฝาผนัง ที่หลงเหลืออยู่และมีอายุเก่ากว่านั้น ได้แก่ จิตรกรรมฝาผนัง วัดลูกเขย บนอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท จังหวัดอุดรธานี ที่เป็นกรณีศึกษาสำคัญในงานศึกษาชิ้นนี้ ซึ่งจากการพิจารณาหลักฐานและความเป็นไปได้ จิตรกรรมดังกล่าวอาจมีอายุเก่า ไปถึงพุทธศตวรรษที่ 22-23 ได้เช่นกัน อันเป็นการนำเสนอข้อสังเกตหรือข้อสันนิษฐาน ใหม่เกี่ยวกับค่าอายุของจิตรกรรมล้านช้างที่เก่าที่สุด ซึ่งแตกต่างไปจากข้อสันนิษฐาน เดิมและสถานภาพความรู้เดิม

คำสำคัญ: ล้านช้าง, จิตรกรรม, วัดลูกเขย, อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท, อุดรธานี

Adstract

From current knowledge of the Lan Xang murals in early period, the oldest evidence remained in approximately the 24th Buddhist century ; but, from the latest survey of documents and art evidence find that there is the mural that might be older which is: The mural in Wat Luk Kheo on Phu Phra Bat Historical Park, Udon Thani Province. From consideration of evidence and possibility: the mural might also be dated to the 22nd-23rd Buddhist century which presents new observations and assumptions about the approximated age of the Lan Xang murals.

Keywords: Lan Xang, Murals, Wat Luk Kheo, Phu Phra Bat Historical Park, Udon Thani.

บทนำ

สถานภาพความรู้ในปัจจุบัน เรื่องจิตรกรรมฝาผนัง หรือ สูปแต้ม ใน ศิลปะลาวล้านช้าง มีตัวอย่างของงาน ศึกษาที่คงเหลือเก่าแก่ที่สุดในช่วงต้น พุทธศตวรรษที่ 24 เท่านั้น (ประภัสสร ชูวิเชียร, 2557: 83) ดังตัวอย่างเช่น ภาพ จิตรกรรมที่วัดสี่เสกเขต นครหลวงเวียง จันทร์, จิตรกรรมที่วัดป่าแค เมืองหลวง พระบาง เป็นต้น หากแต่จากการสำรวจ หลักฐานทางศิลปกรรมและเอกสารงาน ศึกษาที่ผ่านมาเพิ่มเติม ผู้เขียนพบว่า มีความเป็นไปได้ที่อาจมีหลักฐานงาน จิตรกรรมฝาผนังในวัฒนธรรมล้านช้างที่ เก่ากว่าตัวอย่างจิตรกรรม ช่วงต้นพุทธ ศตวรรษที่ 24 หลงเหลืออยู่ให้ศึกษา เพียงแต่ต้องมีการทบทวนหลักฐานและ ข้อเสนอพื้นฐานเดิมใหม่อีกครั้ง โดยตัวอย่าง งานจิตรกรรมที่ควรนำขึ้นมาทบทวน

ดังกล่าว คือ จิตรกรรมฝาผนังที่วัดลูกเขย อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท จังหวัด อุตรธานี ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักเพียง แหล่งศึกษาเดียวในงานศึกษาชิ้นนี้โดยมี วัตถุประสงค์ในการชี้ชวนให้เห็นถึงค่าอายุ ใหม่ของงานจิตรกรรมล้านช้างระยะต้น ให้กลับขึ้นมาชัดเจนอีกครั้งหนึ่งมากกว่า งานศึกษาเดิมที่ผ่านมา ที่มีกำหนดให้ จิตรกรรมล้านช้างระยะต้นมีค่าอายุอยู่ใน ราวพุทธศตวรรษที่ 24 เพียงเท่านั้น ไม่ สามารถย้อนกลับไปเก่ากว่านั้นได้

อนึ่ง บทความนี้จะเริ่มจาก การกลับไปทบทวนข้อสันนิษฐานและค่า อายุเดิมของจิตรกรรมฝาผนัง วัดลูกเขย จากนั้นจึงจะนำเสนอข้อสันนิษฐานจาก รูปแบบทางศิลปกรรม อันนำไปสู่การ กำหนดค่าอายุใหม่ของจิตรกรรม วัด ลูกเขยและในส่วนท้ายสุดจึงจะพยายาม ตีความเรื่องที่ถูกเล่าออกมาในภาพ

จิตรกรรมฝาผนังวัดลูกเขย จากการเปรียบเทียบ
เทียบกับหลักฐานทางศิลปกรรมสกุลอื่นๆ
ในช่วงเวลาเดียวกัน

งานศึกษาที่ผ่านมาเกี่ยวกับ จิตรกรรมฝาผนัง วัดลูกเขย

จากงานศึกษาที่ผ่านมา ได้กล่าว
ไปถึงข้อมูลเรื่องจิตรกรรม วัดลูกเขย แตก
ต่างกันไป โดยมีกระบู้ข้อมูลอย่างคร่าวๆ ว่า
ตัวภาพจิตรกรรมมีการเขียนด้วยภาพ
ลายเส้นสีแดง ประกอบไปด้วยรูปบุคคล
รูปอาคาร ปัจจุบันได้ลบเลือนไปหมด
แต่กรมศิลปากรได้คัดลอกไว้บางส่วน
(อมรา ศรีสุชาติ, 2535: 47) นอกจากนี้
งานศึกษาบางชิ้นยังได้ระบุรายละเอียด
ของภาพจิตรกรรมเพิ่มเติมว่าเขียนเป็น
ภาพปราสาทคล้ายปราสาทหินพิมาย
ตรงกลางภาพเขียนลายเส้นเป็นภาพ
พระพุทธรูปยืนปางประทานอภัยสูงเท่า
ภาพปราสาทอยู่ในกรอบของตัวปราสาท
ถัดมาด้านซ้ายติดกับภาพปรางค์ มีภาพ
เทวดา 4 องค์ สันนิษฐานว่าแต่เดิมคงมี
ภาพเขียนอยู่เต็มผนัง ต่อมาภายหลังปูน
ที่ฉาบอยู่หลุดกะเทาะออกจากผนังหิน
จึงทำให้ภาพชำรุดไป (พเยาว์ เข็มนาค
และมนต์จันทร์ นันทิพย์, 2533: 41)

ตาม ประวัติ การ ค้น พบ
จิตรกรรมฝาผนัง วัดลูกเขย มีการสำรวจ
พบเมื่อปี พ.ศ. 2519 โดยคณะสำรวจ
แผนกสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การสำรวจใน

ครั้งนั้นได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับภาพ
ที่พบว่าภาพเขียนดังกล่าวคงถูกเขียน
ขึ้น 2 ครั้ง โดยครั้งแรกเขียนด้วยเส้น
สีแดงบนพื้นหินที่ขัดแต่งจนเรียบ ต่อ
มาคงเห็นว่าเส้นสีแดงกับพื้นหินมีความ
กลมกลืน ในการเขียนซ่อมครั้งต่อมาจึง
ได้ใช้ปูนฉาบรองเป็นพื้นขาวก่อนใช้สีแดง
เขียนทับใหม่ ภาพที่เขียนซึ่งยังคงปรากฏ
หลงเหลือได้แก่ภาพ สถาปัตยกรรมทรง
ปราสาท มีฐานบัวหงายเป็นชั้นๆ รองรับ
ยอดปราสาท โดยด้านหน้าเขียนเป็นภาพ
พระพุทธรูปเจ้าขนาดใหญ่ ทั้งนี้ การสำรวจ
ในครั้งนั้นยังไม่สามารถระบุได้ว่าภาพ
เขียนนี้มีอายุเป็นภาพเล่าเรื่องหรือขาดก
ตอนใด แต่สันนิษฐานว่าเป็นภาพเขียน
สมัยทวารวดีที่เก่าที่สุด

ต่อมา ในปี พ.ศ. 2520 คณะ
สำรวจโบราณคดี โครงการฟามอง กอง
โบราณคดี กรมศิลปากร ได้เข้าทำการ
สำรวจภาพเขียนกลุ่มนี้เพิ่มเติมพร้อมทั้ง
ได้คัดลอกภาพไว้อย่างละเอียด โดยได้
ทำการสำรวจหลักฐานแวดล้อมอื่นๆ บน
ภูพระบาทประกอบ การคัดลอกภาพ
จิตรกรรมในครั้งนั้น ทำให้ทราบราย
ละเอียดของการวาดภาพจิตรกรรมมาก
ยิ่งขึ้น โดยข้อมูลส่วนใหญ่ที่ได้จากการ
คัดลอกยังคงยืนยันผลการสำรวจครั้งแรก
ว่า ภาพเขียนดังกล่าวถูกเขียนขึ้น 2 ครั้ง
โดยการวาดในครั้งแรก วาดลงบนพื้นหิน
เป็นภาพพระพุทธรูปเจ้าในปางประทานอภัย
ฉากหลังของพระพุทธรูปเจ้าเป็น

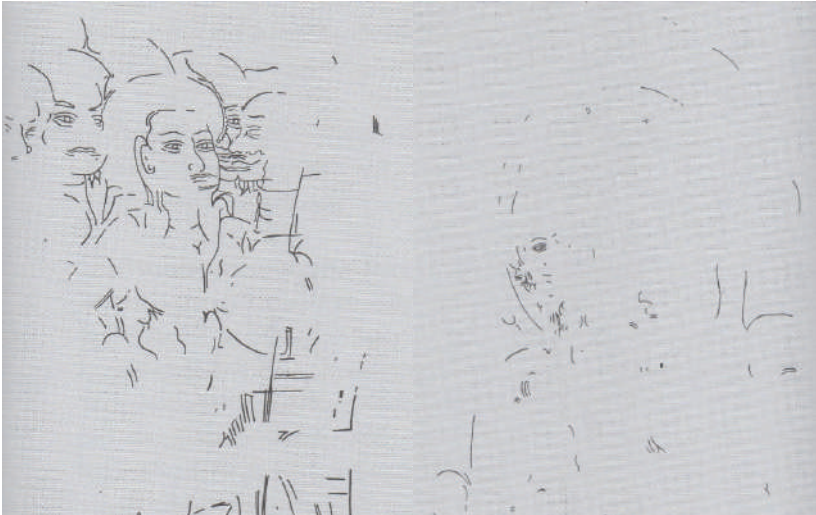

ภาพประกอบ 1: ภาพพระพุทธรเจ้าในปางประทานอภัย ฉากหลังของพระพุทธรเจ้า
เป็นพระปรารักษ์หรือปราสาทขนาดใหญ่
ที่มา: สุรพล ดำริห์กุล (2549: 132)

พระปรารักษ์หรือปราสาทขนาดใหญ่ (ภาพประกอบ 1) นอกจากนี้ การคัดลอก ยังทำให้สำรวจพบภาพจิตรกรรมทางด้าน ซ้ายเพิ่มเติม เป็นภาพโครงร่างภายนอกที่ คาดว่าอาจเป็นรูปพระพุทธรูปหรือเทวดา ส่วนช่วงลำตัวด้านบน คงเหลือแต่เพียง ส่วนประภามณฑลและเส้นรอบนอก ลำตัวเท่านั้น

ต่อมา ในครั้งที่สอง จึงมีการ ฉาบปูนเป็นพื้นหลังทับภาพจิตรกรรม ที่เขียนขึ้นก่อนหน้าและเขียนภาพขึ้น

ใหม่ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกได้แก่ ภาพรูปใบหน้าบุคคล ประมาณ 4-5 หน้า เขียนด้วยเส้นสีแดง นับว่าเป็นภาพ ที่ขีดที่รูปบนผนังที่เหลืออยู่ในปัจจุบัน (ภาพประกอบ 2) โดยจากภาพนี้จะเห็น ได้ชัดว่าช่างโบราณได้ฉาบปูนและเขียน ภาพดังกล่าว ทับลงบนภาพเดิมที่เป็น ภาพปรารักษ์และพระพุทธรเจ้า ภาพใบหน้า บุคคลในส่วนนี้เองที่เป็นเหตุให้สันนิษฐาน กันว่าภาพนี้จะถูกเขียนขึ้นในสมัยทวารวดี เนื่องด้วยใบหน้าของบุคคลมีความ

ภาพประกอบ 2 (ด้านซ้าย): ภาพรูปใบหน้าบุคคล ประมาณ 4-5 หน้า เขียนด้วยเส้นสีแดง นับว่าเป็นภาพที่ขีดที่รูปบนผนังที่เหลืออยู่ในปัจจุบัน และ
ภาพประกอบ 3 (ด้านขวา): ภาพหน้าบุคคลทับลงบนส่วนภาพเดิมที่คงเหลือเป็นเส้นประภามณฑล
ที่มา: สุรพล ดำริห์กุล (2549: 133 - 134)

คล้ายคลึงกับหน้าแบบทวารวดี ส่วนภาพอีกกลุ่มหนึ่ง เป็นภาพที่อยู่ถัดไปทางด้านซ้ายมือประมาณ 50 เซนติเมตร จากภาพแรก เป็นภาพที่แสดงให้เห็นถึงการเขียนทับครั้งที่ 2 อย่างชัดเจน เนื่องมาจากมีการเขียนภาพหน้าบุคคลทับลงบนส่วนภาพเดิมที่คงเหลือเป็นเส้นประภามณฑล (ภาพประกอบ 3) นอกจากนี้ในการสำรวจครั้งนี้ คณะสำรวจยังได้สำรวจแหล่งโบราณคดีข้างเคียงและพบว่าบริเวณวัดพ่อดา ก็ปรากฏพบภาพเขียนรูปช้างเช่นกัน ซึ่งคณะสำรวจได้ลงความเห็นว่าเป็นรูปที่เขียนขึ้นในสมัยประวัติศาสตร์ ร่วมกับภาพเขียนที่

วัดลูกเขย ทั้งนี้ การสำรวจในครั้งนั้นได้ลงความเห็นว่าเป็นภาพจิตรกรรมเหล่านี้คงถูกเขียนขึ้นมาในสมัยลพบุรี

จากการศึกษาต่อมาของ สุรพล ดำริห์กุล ในบทความ “ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ค้นพบใหม่กับแนวคิดเกี่ยวกับศิลปกรรมอีสาน” ได้ลงความเห็นว่าเป็นภาพจิตรกรรมที่วัดลูกเขยนั้น อาจไม่สามารถกำหนดอายุได้โดยเทียบเคียงกับรูปแบบและอายุสมัยในภาคกลางอย่างตรงไปตรงมาได้ ทั้งนี้เพราะ ศิลปะในพื้นที่ภาคอีสานมีลักษณะที่ประสมประสานกัน อยู่เสมอ ยกตัวอย่างเช่น พระพุทธรูปที่พบที่วัดพ่อดา อุทยานประวัติศาสตร์

ภูพระบาท และ ใบเสมาสลักภาพที่ ภูน้อย จังหวัดหนองบัวลำภู ก็มีลักษณะของศิลปะทวารวดีผสมกับศิลปะลพบุรี อยู่เช่นกัน สุรพล ดำริห์กุล ยังได้ให้ความเห็นต่อไปว่าภาพจิตรกรรมดังกล่าว อาจมีอายุอยู่ในสมัยลพบุรีมากกว่า เนื่องด้วยของเส้นโครงภาพจิตรกรรมที่เหลือของรูปพระพุทธเจ้าประทานอภัยด้านหน้า และรูปแบบปราสาทหรือปรางค์ด้านหลัง เป็นอย่างลพบุรีชัดเจน ดังนั้น ภาพรูปใบหน้าบุคคลที่มีการเขียนขึ้นในครั้งที่ 2 คงเป็นงานที่เขียนขึ้นสมัยหลังลพบุรีไปแล้วอย่างแน่นอน

ทั้งนี้ ประกอบกับหลักฐานและเหตุผลที่ สุรพล ดำริห์กุล ยกมากล่าวเพิ่มเติม ระบุว่าโครงสร้างที่ประกอบกันขึ้นเป็นอาคารของวัดลูกเขยนั้น มีลักษณะที่เชื่อมโยงและสัมพันธ์กับภาพจิตรกรรมกัน ดังนั้นภาพเขียนเหล่านี้จึงควรถูกเริ่มเขียนขึ้นตั้งแต่ครั้งสร้างอาคาร รวมไปถึงการยกหลักฐานแวดล้อมใกล้เคียงโดยระบุว่าแหล่งโบราณคดีรอบๆ วัดลูกเขยนั้นก็มีลักษณะของศิลปะแบบลพบุรีอยู่ ดังนั้นภาพจิตรกรรมดังกล่าวก็ควรมีอายุอยู่ในสมัยลพบุรีด้วยเช่นกัน

ท้ายที่สุดของบทความนั้น สุรพล ดำริห์กุล ยังได้ให้แง่คิดที่น่าสนใจว่าภาพจิตรกรรมที่วัดลูกเขยนั้น ได้สะท้อนออกมาเห็นารูปแบบลักษณะศิลปกรรมแบบทวารวดีเช่นภาพใบหน้าบุคคลนั้น อาจถูกสร้างขึ้นในสมัยใดก็ได้ ด้วยช่าง

ท้องถิ่นอีสานนั้นคุ้นชินกับกระทำได้เช่นนี้ สืบมา ด้วยเหตุนี้เอง งานศิลปกรรมอีสานจึงมีลักษณะเฉพาะของตนเอง เป็นการประสมของศิลปะทวารวดีและลพบุรี จนอาจเรียกได้ว่าเป็นงานช่างแบบฝีมือพื้นบ้านท้องถิ่นอีสานก็เป็นได้ (สุรพล ดำริห์กุล, 2549: 119-139)

ข้อสันนิษฐานและการกำหนดอายุใหม่ของจิตรกรรม ฝาผนังที่วัดลูกเขย อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

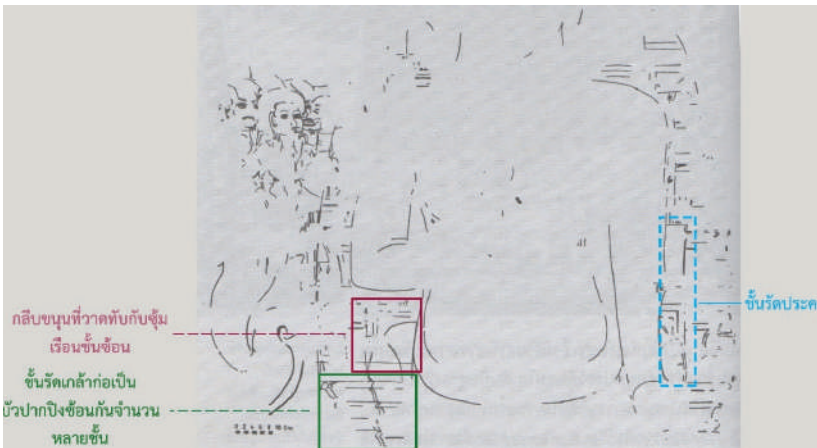
แม้งานศึกษาของ สุรพล ดำริห์กุล จะนับว่าเป็นงานศึกษาที่มีคุณค่าต่อการศึกษาศิลปกรรมชุดนี้ หากแต่ในที่นี้ ผู้เขียน มีความเห็นขัดแย้งด้านอายุสมัยของงานจิตรกรรมด้วยหลักฐาน ดังต่อไปนี้

1. ประเด็นที่ สุรพล ดำริห์กุล ยกมาข้างต้นว่าจิตรกรรมแห่งนี้เป็นการประสมประสานระหว่างศิลปะทวารวดีกับลพบุรี แม้จะเป็นข้อเท็จจริงส่วนหนึ่ง แต่ในงานศิลปกรรมลาวล้านช้าง ลักษณะการประสมประสานดังกล่าวก็ตกค้างมาจนถึงสมัยล้านช้างด้วยเช่นกัน ดังเช่นกรณีของพระพุทธรูปที่ถ้ำวังช้าง เมืองโพธิ์ไธสง แขวงนครเวียงจันทน์ ก็ปรากฏพระพุทธรูปที่มีอิทธิพลของงานศิลปกรรมรุ่นพุทธศตวรรษที่ 16-17 อยู่ แต่จากการวิเคราะห์ของ ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ก็ปรากฏลักษณะร่วมในงานศิลปกรรมแบบล้านช้างอยู่ด้วยในพระพุทธรูปองค์เดียวกัน

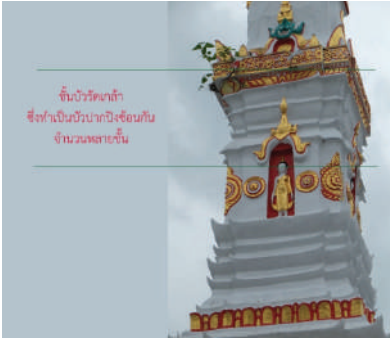
จึงสามารถกำหนดอายุพระพุทธรูปกลุ่มนี้ได้ในพุทธศตวรรษที่ 22 มากกว่าจะมีอายุเก่าไปถึงพุทธศตวรรษที่ 16-17 ดังที่เชื่อกันมาแต่เดิม (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2555: 41-45) สะท้อนให้เห็นถึงการตกค้างและผสมผสานทางศิลปกรรมในงานศิลปกรรมลาวล้านช้างได้อย่างชัดเจน

2. จิตรกรรมฝาผนังฉากหลังของภาพพระพุทธรเจ้า ซึ่งวาดเป็นภาพพระปรารักษ์ขนาดใหญ่ นั้น หากสังเกตลักษณะของลวดบัวและองค์ประกอบที่ปรากฏโดยละเอียดของภาพองค์พระปรารักษ์จะพบว่า มีลักษณะลวดบัวที่แสดงถึงรูปแบบงานสถาปัตยกรรมในช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ 19 ดังปรากฏส่วนลวดบัวรัดเกล้า

ของชั้นเรือนธาตุองค์ปรารักษ์ที่หลงเหลืออยู่ มีการทำเป็นลวดบัวปากปลิง (โชติ กัลยาณมิตร, 2548: 288) ซ้อนกันหลายชั้น (ภาพประกอบ 4) ซึ่งลวดบัวดังกล่าวเป็นที่นิยมอย่างมากในเจดีย์ทรงปราสาทศิลปะล้านนา ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 21 เรื่อยมา และปรากฏในศิลปะล้านช้างตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 22 เป็นต้นมาด้วยเช่นกัน ตัวอย่างการคาดลวดบัวรัดเกล้าเป็นบัวปากปลิงจำนวนหลายชั้น เช่นนี้ มีพบเห็นได้ในเจดีย์ปราสาทยอดศิลปะล้านช้าง อายุราวพุทธศตวรรษที่ 24 เช่น เจดีย์ประธาน วัดมหาธาตุ จังหวัดยโสธร เป็นต้น (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2555: 86-87) (ภาพประกอบ 5)

ภาพประกอบ 4: องค์ประกอบของภาพจิตรกรรมที่แสดงถึงความเป็นศิลปกรรมล้านช้าง
 วัดลูกเขย อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท
 ที่มา: ปรับปรุงจาก สุรพล คำริห์กุล (2549: 132)

ภาพประกอบ 5: ชั้นบัวรดเกล้าของเจดีย์
ประธาน วัดมหาธาตุ ยโสธร
ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับ
ชั้นบัวรดเกล้าของจิตรกรรมรูป
วัดลูกเขย อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

3. ส่วนยอดของจิตรกรรมรูป
ปรางค์นั้น สังเกตได้ว่า มีการแสดงองค์
ประกอบที่แสดงถึงความเป็นเรือนชั้น
ซ้อนแบบพระปรางค์ เช่นการทากลิบ
ขนุน และชั้นรัดประคด (ดูภาพประกอบ
4) นอกจากนี้ ทรวดทรงเส้นรอบนอก
ยังค่อนข้างสูงและมีแนวโน้มสอบเข้าหา
ส่วนยอดสุดแต่มีได้พอมและตั้งตรงนัก
คล้ายคลึงกับเส้นรอบนอกของรูปแบบ
ปรางค์สมัยอยุธยาตอนต้นถึงตอนกลาง
(ภาพประกอบ 6) อันเนื่องมาจากแนว
โน้มของกลีบขนุนประดับมุมในชั้นรัด
ประคด มีลักษณะประชิดเข้าหาเรือน
ชั้นซ้อน (สันติ เล็กสุขุม, 2550: 63)
มากกว่ารูปแบบของยอดปราสาทเขมรที่
มีลักษณะเส้นรอบนอกค่อนข้างเตี้ยตัน
หรือเส้นรอบนอกของปรางค์สมัยอยุธยา
ตอนปลายถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่มี
ลักษณะค่อนข้างผอมและตั้งตรง

ภาพประกอบ 6: ส่วนยอดของพระปรางค์
วัดวรเชตุเทพบำรุง ศิลปะสมัยอยุธยาตอนกลาง
สังเกตได้ว่ามีเส้นรอบนอกค่อนข้างสูงและ
มีแนวโน้มสอบเข้าหาส่วนยอดสุด คล้ายคลึง
กับเส้นรอบนอกของยอดปรางค์ในจิตรกรรม
วัดลูกเขย

ทั้งนี้ เป็นที่น่าสังเกตอีกว่า การ
ใช้บัวปากปลิงเป็นเส้นลวดบัวรดเกล้าใน
ระบบของพระปรางค์นั้น เป็นสิ่งที่มีได้
เกิดขึ้นในศิลปะอยุธยา เช่นเดียวกับการ
ทำยอดทรงปรางค์รับกับบัวปากปลิงใน
ชั้นบัวรดเกล้าที่ไม่ปรากฏในศิลปะล้านนา
เช่นกัน ดังนั้น รูปแบบของภาพจิตรกรรม
เช่นนี้จึงเป็นการแสดงออกอย่างล้านช้าง
โดยแท้ อันเป็นการนำเอาลวดบัวที่นิยม
ในศิลปะล้านนามาประสมประสานกับ
ยอดปรางค์ในศิลปะอยุธยา

อนึ่ง การกำหนดอายุของภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดลูกเขย ชุดนี้ แม้ว่า จะปรากฏลวดลายบัววัดเกล้าที่พบใน ศิลปกรรมล้านช้าง ราวพุทธศตวรรษที่ 24 อันอาจสามารถนำมากำหนดอายุ ภาพจิตรกรรมนี้ได้ หากแต่น้ำหนักของ หลักฐานที่บ่งชี้ว่าภาพจิตรกรรมชุดนี้อาจ มีอายุเก่ากว่านั้น กลับมีน้ำหนักมากกว่า ดังเห็นได้จากลักษณะของเส้นรอบนอก ส่วนยอดของภาพพระปรางค์คังที่ได้กล่าว ไป รวมไปถึงเทคนิคการวาดและการจัด องค์ประกอบภาพจิตรกรรม โดยเน้น รูปพระพุทธรูปเจ้าหรือบุคคลขนาดใหญ่อยู่ กึ่งกลางผนังและการวาดภาพประกอบ ที่มีขนาดรองลงมา อยู่ในตำแหน่งที่ราย ล้อมภาพบุคคลขนาดใหญ่ นั้น แม้ภาพ จิตรกรรม วัดลูกเขย อยู่ในเงื่อนไขว่ามี การวาดประกอบเพิ่มในครั้งที่สองก็ตาม แต่คงเชื่อได้ว่าเป็นการวาดในระยะเวลา ไล่เลี่ยกัน เนื่องจากใช้เทคนิคการวาดเช่น เดียวกัน กล่าวคือ มีการใช้เส้นสีแดงวาด เป็นตัวภาพเพียงเส้นรอบและส่วนที่เป็น รายละเอียดของภาพนั้นๆ และปล่อย พื้นผิวของภาพให้เป็นสีพื้นผนังหรือพื้น ปูนฉาบ ไม่มีการลงสีตามผิวพรรณของ ภาพพระพุทธรูปเจ้า พระปรางค์ และเทวดา รายล้อม เช่นเดียวกัน

การจัดองค์ประกอบและเทคนิค การวาดเช่นนี้แตกต่างอย่างชัดเจนกับ งานจิตรกรรมล้านช้างหรือลาวอีสาน รุ่น พุทธศตวรรษที่ 24 ที่เทียบเคียงได้อย่าง

ภาพจิตรกรรมฝาผนังรุ่นเก่า วัดโพธิ์ชัย นาพึ่ง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย (ภาพ ประกอบ 7) ที่เขียนในราว พ.ศ. 2395 (ชวลิต อธิปัตย์กุล, 2560: 156) หรือ ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 24 รวมทั้ง ภาพจิตรกรรมรุ่นเก่าอย่างจิตรกรรมฝา ผนัง วัดสีสะเกด นครหลวงเวียงจันทน์ ที่สันนิษฐานว่าอาจมีอายุเก่าไปถึงกลาง พุทธศตวรรษที่ 24 (ประภัสสร ชูวิเชียร, 2557: 91) ซึ่งสังเกตได้ว่าภาพจิตรกรรม เหล่านี้มักมีการวาดองค์ประกอบหรือ ตัวละครในภาพให้มีขนาดเล็กเสมอกัน และมีการลงสีที่ตัวภาพด้วย

ในทางกลับกัน การจัดองค์ ประกอบภาพและเทคนิคการวาดเช่นนี้ กับเป็นที่นิยมและพบในศิลปะข้างเคียง ในระยะเวลาราวพุทธศตวรรษที่ 20-22 อย่างเทคนิคการวาดที่คล้ายคลึงกับภาพ จิตรกรรม อดีตพุทธเจ้า ภายในกรุเจดีย์ วัดอุโมงค์สวนพุทธธรรม จังหวัดเชียงใหม่ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 (ภาณุพงษ์ เลหาสม, 2541: 16-17) ซึ่งมีการวาดด้วย เทคนิคตัดเส้นสีแดงเพียงอย่างเดียวบน พื้นทองคำเปลว (สุรชัย จงจิตงาม, 2561: 2561) คล้ายคลึงกับเทคนิคการวาดด้วย เส้นสีแดงบนพื้นผนังปูนและผนังฉา ในจิตรกรรม ฝาผนัง วัดลูกเขย

ในส่วนการจัดองค์ประกอบ ของภาพจิตรกรรมบนฝาผนัง ลูกเขย พบว่ามีความคล้ายคลึงกับภาพจิตรกรรม ฝาพระบฏ ศิลปะล้านนา ซึ่งขุดพบได้จาก

ภาพประกอบ 7: จิตรกรรมอดีตพุทธเจ้า วัดโพธิ์ชัยนาฬิง รุ่งพุทธศตวรรษที่ 24 แสดงให้เห็นเทคนิคและการลงสีที่แตกต่างจากจิตรกรรม วัดลูกเขย ชัดเจน

กรุเจดีย์วัดดอกเงิน อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 (สุรพล ดำริห์กุล, 2561: 218-219) อันเป็นภาพตอนพระพุทธรูปเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ (ภาพประกอบ 8) กล่าวคือ เน้นรูปพระพุทธรูปหรือบุคคลขนาดใหญ่อยู่ที่กลางผนังและมีการวาดภาพประกอบที่มีขนาดรองลงมา อยู่ในตำแหน่งที่รายล้อมภาพบุคคลขนาดใหญ่ สอดรับกับแนวคิดที่มีผู้เสนอว่าจิตรกรรมลาวหรืออีสานในช่วงแรกอาจเริ่มต้นมาจากการเขียนภาพบนผืนผ้า หรือ การเขียนผ้าผะเหวด ก่อนพัฒนาไปสู่การเขียนภาพบนผนังอาคารในเวลาต่อมา (ตึกแสนบุญ, 2560: 40)

ดังนั้น ทั้งจากเทคนิคและการจัดองค์ประกอบการวาดจิตรกรรมที่คล้ายคลึงศิลปะล้านนาในพุทธศตวรรษที่ 20-22 และทรวดทรงเส้นรอบนอกของภาพพระปรางค์ที่คล้ายกับรูปแบบที่พบในพระปรางค์สมัยอยุธยาตอนต้น-กลาง ดังที่กล่าวไป จะเห็นได้ว่าภาพจิตรกรรมวัดลูกเขย อาจมีอายุเก่าไปถึงราวพุทธศตวรรษที่ 22 ได้เช่นกัน สนับสนุนกับหลักฐานทางศิลปกรรมล้านช้างอื่นๆ ที่ในระยะเวลาแรกของศิลปกรรมยังมีการรับเอาอิทธิพลจากศิลปะอยุธยาและล้านนาเข้ามาเป็นอย่างมาก และสอดคล้องกับการพบหลักฐานทางโบราณคดีอื่นๆ ในศิลปะล้านช้างบนภูพระบาท อายุราวพุทธศตวรรษที่

ภาพประกอบ 8: จิตรกรรมบนผ้าพระบฏ วัดดอกเงิน อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ แสดงให้เห็นว่าจิตรกรรม วัตลูกเขยมีการจัดองค์ประกอบที่ใกล้เคียงกับผ้าพระบฏ ซึ่งอาจส่งอิทธิพลให้ก็เป็นได้
ที่มา: จารุณี อินเฉิดฉาย (2545: 51)

22-23 ดังตัวอย่างเช่น กลุ่มพระพุทธรูป หินทราย พบในบริเวณถ้ำพระเสีง และ ซากโบราณสถานก่ออิฐสอปูนหลังหนึ่ง ที่เรียกกันว่า เจดีย์ร้างอุปโมงค์ ซึ่งจากการ ขุดค้นทางโบราณคดี ได้มีการพบเครื่องมือ เหล็กคล้ายสลักยึดไม้ แร่เหล็กหินควอทซ์

เจียรไน และพระพิมพ์นาคปรกขนาดเล็กทั้งโลหะและดินเผา เป็นต้น (กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2538: 18-19)

ประติมานวิทยาในจิตรกรรมฝาผนัง วัตลูกเขย

ในปัจจุบัน แม้เค้าโครงภาพจิตรกรรมที่หลงเหลืออยู่ ยากต่อการบ่งบอกว่า เป็นภาพเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าในตอนที่ แต่จากการสังเกตองค์ประกอบของภาพจิตรกรรมและเทียบเคียงกับศิลปะอื่นๆ พบว่า มีความเป็นไปได้ที่จิตรกรรมฝาผนัง วัตลูกเขย อาจเป็นภาพตอนเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

โดยสังเกตได้จากหลักฐานและเหตุผล ดังต่อไปนี้

1. องค์ประกอบของภาพจิตรกรรมฝาผนังวัตลูกเขย เป็นภาพพระพุทธรูปประทับยืน ในอิริยาบถยกพระกรขวาขึ้นมาทาบกลางพระอุระ โดยหายฝ่าพระหัตถ์ออก ฉากหลังของพระพุทธรูปเป็นรูปปรางค์ อันแสดงความเป็นเรือนชั้นซ้อนประเภทหนึ่ง ลักษณะเช่นนี้คล้ายคลึงกับการจัดองค์ประกอบของภาพปูนปั้นเล่าเรื่องพระพุทธประวัติ วัดโล้ว อำเภอกำแพง จังหวัดลพบุรี ตอนเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 21 (สันติ เล็กสุขุม: 2546, 71) (ภาพประกอบ 9) ซึ่งในทางหนึ่ง การแสดงออกที่คล้ายคลึงกันอาจบ่งชี้ว่าอิทธิพลการแสดงออกในจิตรกรรม

ภาพประกอบ 9: ปูนปั้นเล่าเรื่องพระพุทธประวัติ ตอนเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ วัดไลย์ อำเภอกาญจนบุรี สังกัดได้ว่าการแสดงออกและองค์ประกอบของปูนปั้นเล่าเรื่องตอนนี้ คล้ายคลึงกับภาพจิตรกรรม วัดลูกเขย เป็นอย่างมาก
ที่มา: กฤษฎา นิลพัฒน์

ฝาผนัง วัดลูกเขย อาจรับเอาอิทธิพลศิลปะอยุธยามากกว่าศิลปะล้านนาซึ่งมักปรากฏภาพเล่าเรื่องตอนพระพุทธองค์ เสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ในอิริยาบถปางเปิดโลกและปางลีลา และในอีกทางหนึ่งความคล้ายคลึงดังกล่าว ย่อมเป็นตัวยืนยันค่าอายุที่มีความเก่าแก่กว่าช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 ได้อีกเช่นกัน

2. องค์ประกอบการจัดวางภาพพระพุทธเจ้าโดยมีฉากหลังเป็นเรือนชั้นซ้อน แม้จะปรากฏในภาพตอนอื่นๆ ด้วยดังตัวอย่างภาพจิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนต้น รูปพระพุทธเจ้าประทับนั่งบนพุทธบัลลังก์ภายในซุ้มทรงปราสาท ที่ผนังคูหาปรารงค์ประธาน วัดศรีรัตนมหาธาตุราชบุรี (สันติ เล็กสุขุม และ กมล ฉายา วัฒนนะ: 2524, 81) และภาพจิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย พ.ศ. 2277 ตอนรัตนฆรเจดีย์ หนึ่งในสี่ตมมหาสถาน วัดเกาะแก้วสุทธาราม เพชรบุรี (วรรณิภาณ สงขลา: 2535, 78-80) แต่การแสดงออกในอิริยาบถยกพระกรขวาขึ้นมาทาบกลางพระอุระโดยหมายฝ่าพระหัตถ์ออก ก็เป็นอิริยาบถที่พบในภาพจิตรกรรมตอนพระพุทธเจ้า ประทับยืนเป็นหลักทั้งภาพจิตรกรรมที่คูหาปรารงค์ประธาน วัดศรีรัตนมหาธาตุ ราชบุรี และวัดเกาะแก้วสุทธาราม เพชรบุรี ก็ปรากฏเป็นพระพุทธเจ้าประทับนั่ง จึงมีความเป็นไปได้ไม่น้อยที่จะเป็นตอนอื่นๆ

3. แม้ในบทความของ สุรพล ดำริห์กุล จะระบุว่า การเขียนภาพบุคคลรายล้อมบนผนังฉาบพื้นปูน เป็นการเขียนทับเพิ่มเติมในครั้งที่สอง แต่น่าสังเกตเช่นกันว่า ภาพบุคคลรายล้อมเหล่านั้น มิได้ทับลงบนภาพหลักหรือภาพพระพุทธเจ้ากับเจดีย์ทรงปราสาทด้านหลังเท่าใดนัก จึงเป็นไปได้ว่าการวาดภาพในครั้งที่สอง อาจเป็นการวาดในระยะเวลาไล่เลี่ยกัน

กับการวาดครั้งแรก และตั้งใจวาดภาพ
เทวดาและบุคคลร่ายล้อม เพื่อป้องกัน
ภาพเหตุการณ์ตอนเสด็จลงจากสวรรค์ชั้น
ดาวดึงส์ก็เป็นได้

ทั้งนี้ เป็นที่น่าสังเกตอีกเช่นกัน
ว่าการวาดภาพพระปรางค์ด้านหลังองค์
พระพุทธเจ้าที่มีขนาดเล็กกว่าพระวรกาย
ของพระองค์อาจแสดงถึงระยะใกล้-ไกลใน
ขณะกำลังเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์
โดยภาพพระปรางค์ได้แสดงถึงปราสาทที่
ประทับที่อยู่ไกลออกไปบนสวรรค์ชั้นฟ้า
และภาพพระพุทธเจ้าที่มีขนาดใหญ่อาจ
แสดงถึงการที่พระองค์กำลังเสด็จลงมาก
ใกล้พื้นมนุษย์โลกมากยิ่งขึ้นก็เป็นได้

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากเหตุผลที่กล่าวมาทั้งหมด
ข้างต้น จึงเชื่อได้ว่าจิตรกรรมฝาผนัง วัด
ลูกเขย คงเป็นจิตรกรรมฝาผนังล้านช้าง
ระยะแรกที่ถูกวาดขึ้นในราวพุทธศตวรรษ
ที่ 22-23 โดยมีอิทธิพลของศิลปะล้าน
นาและอยุธยาเข้ามาส่งเสริมและประสม
ประสานอยู่เป็นอย่างมาก แม้จะมีหลักฐาน

ที่ขัดแย้งกับค่าอายุดังกล่าวอย่างขึ้น
ลวดบัวรดเกล้าในภาพจิตรกรรมองค์
พระปรางค์ด้านหลังรูปพระพุทธเจ้า ซึ่ง
คล้ายคลึงกับชั้นลวดบัวของเจดีย์ทรง
ปราสาทยอดที่ปรากฏในพุทธศตวรรษ
ที่ 24 ก็ตาม แต่หากคิดในทางกลับกัน
เป็นไปได้หรือไม่ว่า ตัวอย่างจิตรกรรมที่
วัดลูกเขย อาจจะเป็นตัวอย่างชั้นลวดบัว
รดเกล้าลักษณะดังกล่าวของเจดีย์ทรง
ปราสาทยอดในศิลปะล้านช้างที่ปรากฏ
ในภาพจิตรกรรมมาก่อนหน้า ตั้งแต่พุทธ
ศตวรรษที่ 22-23 เพียงแต่หลักฐานที่เป็น
ชิ้นงานสถาปัตยกรรมลักษณะดังกล่าวได้
สูญหายไป คงเหลือแต่หลักฐานที่เก่าไป
ถึงพุทธศตวรรษที่ 24 เท่านั้น

อนึ่ง การปรากฏภาพจิตรกรรม
ในระยะแรกของล้านช้างที่ยังคงค้างอยู่ ณ
ภูพระบาท ย่อมสะท้อนถึงความสำคัญ
ของภูแห่งนี้ ในฐานะพื้นที่ที่ได้รับความ
สนใจจากรัฐล้านช้าง ช่วงพุทธศตวรรษ
ที่ 22-23 พร้อมกับเจริญเติบโตขึ้นของ
นครหลวงเวียงจันทน์และชุมชนสองฝั่งโขง
ในระยะนั้นใกล้เคียงกัน

บรรณานุกรม

- กองโบราณคดี กรมศิลปากร. (2555). *อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ชวลิต อธิปัตย์กุล. (2560). “พัฒนาการของงาน จิตรกรรมฝาผนังห้องถื่นอีสาน” ใน *บันทึกไว้ในจิตรกรรม*. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.

- โชติ กัลยาณมิตร. (2548). *พจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปะเกี่ยวเนื่อง*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- ติก แสนบุญ. (2560) “สูปแต่้ม สองฝั่งโขง: สาระรูปลายมือ” ใน *สูปแต่้ม มรดกทางวัฒนธรรมสองฝั่งโขง*. ขอนแก่น: ม.ป.พ.
- ประภัสสร ชูวิเชียร. (2557). *ศิลปะลาว*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- เพียว เข็มนาถ และ มนต์จันทร์ นันทิพย์. (2533). *ศิลปะถ้ำ กลุ่มบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี*. กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร.
- ภาณุพงษ์ เลหาสม. (2541). *จิตรกรรมฝาผนังล้านนา*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- วรรณภา ณ สงขลา. (2535). *จิตรกรรมไทยประเพณี ชุดที่ ๐๐๑ เล่มที่ ๓ จิตรกรรมสมัยอยุธยา*. กรุงเทพฯ: ฝ่ายอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังและประติมากรรมติดที่ กองโบราณคดี กรมศิลปากร.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2555). *เจดีย์ พระพุทธรูป สูปแต่้ม ลิม ศิลปะลาวและอีสาน*. กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส.
- สันติ เล็กสุขุม และ กมล ฉายาวัดนะ. (2524). *จิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยา*. กรุงเทพฯ: มุลนิธิ เจมส์ ทอมป์สัน.
- สันติ เล็กสุขุม. (2546). “เมื่อพระพุทธรองค์เสด็จลงจากดาวดึงส์” ใน *ลีลาไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สันติ เล็กสุขุม. (2550). *ศิลปะอยุธยา: งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- สุรชัย จงจิตงาม. (2561). “ศิลปกรรมภายในวัดอุโมงค์สวนพุทธรธรรม ตำบลคอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” ใน *พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในบริบทวัดอุโมงค์สวนพุทธรธรรม ประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม และวิทยาศาสตร์*. เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์.
- สุรพล ดำริห์กุล. (2549) “ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ค้นพบใหม่กับแนวคิดเกี่ยวกับศิลปกรรมในอีสาน” ใน *แผ่นดินอีสาน*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- สุรพล ดำริห์กุล. (2561). *ประวัติศาสตร์และศิลปะล้านนา*. นนทบุรี: เมืองโบราณ.
- อรมา ศรีสุชาติ. (2535). *ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร.